

OKVIRI ZA NOVE MODELE I OBLIKE FORMALNOG OBRAZOVANJA IZ PREDUZETNIŠTVA

Mr Branislav Kecman

UDK 377.3:005-051
005.94

Sažetak: U ovom radu opisan je značaj razvoja i primjene preduzetništva kroz obrazovne nivoe, a u cilju stvaranja takvog preduzetničkog ambijenta u društvu koji će iznjedrili preduzetnički orjentisanu mladu generaciju, kao preduslov napretka zajednice. Ulaganje u obrazovanje iz preduzetništva istovremeno je i ulaganje u budućnost, pa treba povesti računa da ono bude kontinuirano i permanentno, prvo kroz institucije osnovne škole, zatim srednje i na kraju visokoškolske nivoe. Nastavno osoblje mora biti visoko edukovano i pripremljeno za sve izazove, a i sami moraju biti „preduzetnici“, i koristiti savremene preduzetničke metode. Proces uvođenja i primjene preduzetništva kroz obrazovne nivoe stalan je proces.

Ključne riječi: modeli obrazovanja, obrazovni nivoi, preduzetništvo, formalno obrazovanje, stalna primjena, osnovna škola, srednja škola, visokoškolske institucije...

UVOD

Sa primjenom nove tehnologije u proizvodnji ide i promjena u strukturi zaposlenih. Ekspanzija industrijskog sektora više je zastupljena u zemljama u razvoju, dok je djelatnost usluga znatno razvijenija u razvijenim zemljama. Sve je veći broj zaposlenih u informatici, biotehnologiji, razvoju novih održivih izvora energije, oblasti prenošenja znanja i sl. U razvijenim zemljama, u sljedećim decenijama, može se očekivati ubrzani razvoj tercijalne i kvartijalne djelatnosti, dok će u manje razvijenim zemljama očekivani napredak biti ostvaren samo u sekundarnom sektoru.

Kao novi trend može se prihvatiti i proširenje skale preduzeća i tendencije prema decentralizaciji aktivnosti. Na primjer, u posljednjih dvadesetak godina, dvije trećine novih poslova u SAD-u, ostvarile su kompanije koje imaju relativno mali broj zaposlenih.

U narednom periodu očekuju se i velike društvene promjene, a to je vrijeme kreativnosti gdje će mašine zamijeniti ljude u obavljanju svih monotonih poslova. Društvene promjene izazvane ovim postupkom biće jako naglašene u smislu zamjene fizičkog rada mašinama, a tako će se postići eliminacija po zdravlje štetnih zadataka, povećanje produktivnosti rada, ujednačenost kvaliteta proizvoda i sl. Ovi postupci vode, nesumnjivo, smanjenju broja zaposlenih.

Proces obrazovanja ima velikih problema da održi korak sa ovakvim promjenama, a naročito u strukturi tržišta rada. Može se očekivati sljedeće:

- češću zamjenu plana i programa u određenom profilu studija, a u skladu sa tržišnim zahtjevima
- naglašeniji kvalitet i efikasnije obrazovanje, što podrazumijeva napredak u metodama učenja
- naglasak na samoinstrukciji, nezavisnosti i kreativnosti u učenju
- korelacija privatnih i državnih obrazovnih institucija

Danas su najrazvijenije privrede svijeta, istakle u prvi plan ljudsko znanje i sposobnost kao nove i najvažnije konkurentske faktore proizvodnje. Pravi kapital jedne zemlje predstavljaju ljudski resursi, ljudski potencijal i ljudski kapital. Ono što se danas podrazumijeva pod znanjem, neminovno, je visokospecijalizovano, a što su znanja specijalizovanija ona su i djelotvornija. Znanje, dakle predstavlja najveću investiciju, pa čak i OECD upozorava da će ljudsko znanje zamijeniti fabrike i mašine, da je glavni pokretač povećanja produktivnosti, a kad potrebno znanje nedostaje, onda trpi proizvodnja bez obzira kolika su finansijska sredstva i hardveri obezbijedeni.

Opšte obrazovanje treba da odražava stalnu evaluaciju nauke, a to znači da će pritisci koji mijenjaju nauku, mijenjati i sadržaj opšteg obrazovanja. Obrazovanje treba da obuhvati i vanškolske programe koji obezbjeđuju u prvom redu trening menadžment u organizaciji, masovne medije, naučne i umjetničke organizacije kao i razne društvene organizacije.

Sušтина savremenog života nije stvar prirode već ljudi i njihovih stvarnih mogućnosti. Obrazovanje je jedan od suštinskih uslova i činilaca svakog osmišljenog intelektualnog i manuelnog rada, svakog duhovnog i materijalnog stvaranja. Uz obrazovanje, ključno je i vaspitanje, pa iako je vaspitanje pedagoški i andragoški pojam, u literaturi se više ističe značaj obrazovanja. Pod pojmom vaspitanje podrazumijeva se ukupnost pozitivnih društvenih uticaja na razvijanje psihičkih i fizičkih mogućnosti jedinke, a pod obrazovanjem u užem smislu riječi se podrazumijeva plansko i organizovano stvaranje znanja, umijeća i navika. U savremenoj nauci, obrazovanje se sve više shvata kao lični proces koji se na razne načine podstrekava od spoljnih činilaca.

Primjena obrazovanja i efikasnosti u poslovanju se moraju naučiti. Prema naučnoj analizi efikasnosti poslovnih ljudi (menadžera, eksperata, kreativnih izvršilaca) koju je radio veći broj autora efikasnost je u mnogo većoj mjeri rezultat učenja i vježbanja, nego urođenog talenta.

2. MODELIRANJE FORMALNOG OBRAZOVANJA IZ PREDUZETNIŠTVA PREMA OBRAZOVNOM NIVOU

Započeti procesi savremenog modeliranja formalnog obrazovanja iz preduzetništva moraju se ubrzano odvijati na svim obrazovnim nivoima.

To znači da proces uvođenja preduzetništva mora biti sproveden i u osnovnom školovanju, kao što je u srednjem, a i na univerzitetskom nivou.

Raznim prigodnim djelatnostima, npr. informatičkim kampanjama u masovnim medijima, podstakao bi se preduzetnički duh kod svih ciljnih grupa, a to bi značilo i opšti privredni podstrek u zemlji.

Redovno formalno preduzetničko obrazovanje, na osnovnom, srednjem i univerzitetskom nivou, razvoj novih produkata za obuku, bilo uz pomoć institucija koje pružaju podršku privredi, bilo uz pomoć privatnog sektora, mora biti zasnovano na stvarnim potrebama tih osnovnih formi ili rastućih privrednih društava. Sve obrazovne institucije, kao i potencijalni donatori, moraju voditi računa da ne zaguše program razvoja obuke u privatnom sektoru, koji svojim postojanjem obezbjeđuje razvoj kvaliteta u državnom-javnom sektoru.

3. OBRAZOVANJE IZ OBLASTI PREDUZETNIŠTVA U OSNOVNIM ŠKOLAMA

U Republici Srpskoj, do prije neku godinu, nije bilo organizovanog pristupa uvođenja preduzetništva u osnovne škole. Taj proces nije zaživio ni danas. Istina, bilo je određenih pokušaja ili manjih pilot projekata uvođenja obrazovanja iz preduzetništva u osnovne škole, u vidu raznih igraonica, biznis radionica i sličnih oblika animiranja mlade populacije uzrasta osnovne škole.

Međutim, neophodno je uvesti redovnu edukaciju, bar za završne razrede osnovne škole (7, 8, 9 razred). Obrazovni program iz ove oblasti treba biti prilagođen uzrastu djece i činjenici da se oni do sada nisu sretali sa ovom problematikom. Kao što su pokazala iskustva Crne Gore, gdje su pilot projekti dobro zaživjeli, obrazovanju iz preduzetništva treba pristupiti na sistematičan način i sa dobrim omjerom praktične i teorijske nastave.

Za takav program neophodno je obučiti i nastavnike za teorijsku i mentore za praktičnu nastavu.

Učenicima u osnovnoj školi treba razjasniti pojmove kao što su: preduzetništvo i preduzetnici, psihologija i rješavanje konflikata u grupama, preduzetnički klubovi, poslovne mogućnosti, elektronsko poslovanje u preduzetništvu, poslovni plan kao i jednostavne oblike organizovanja biznisa.

Praktična nastava i rad sa ovom populacijom mora se odvijati uz pomoć obučениh mentora. Mentori moraju organizovati rad tako da djeca uče kroz zabavu u skladu sa njihovim unutrašnjim željama i mogućnostima. Tehnički gledano optimalno bi bilo da se takva preduzetnička obuka odigrava najmanje dva časa sedmično i da se u toku jedne školske godine putem igara preduzetnički objasni 25-30 pojmova. Na taj način program će biti fo-

kusiran na jačanje povjerenja mladih u sopstvene sposobnosti i znanje, upznavanje sa vrijednostima i principima djelovanja preduzetničkog društva, kao i osnovim vještinama potrebnim preduzetniku.

Krajnji cilj ove edukacije je da potvrdi da je investiranje u razvoj preduzetništva i stvarlaštva mladih ključ koji obezbjeđuje uspješnu budućnost svakog društva.

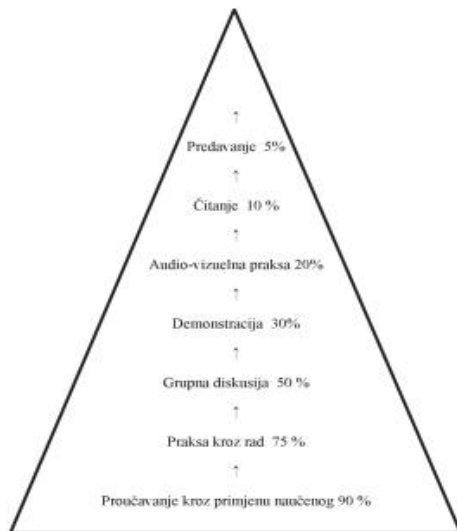
4. OBRAZOVANJE IZ PREDUZETNIŠTVA U SREDNJIM ŠKOLAMA

U programima za srednje škole uveden je predmet pod nazivom osnovi preduzetništva. On je obavezan predmet za učenike srednjih stručnih škola u RS, izuzev medicinske struke, a i van gimnazijskog nastavnog programa. Osnovni cilj ovog predmeta je da pruži pregled svih pitanja relevantnih za osnivanje i poslovanje. Preduzetništvo obuhvata cjelovit proces počev od kreiranja poslovne ideje i osnivanja novog preduzeća, preko upravljanja tekućim poslovima, rastom i razvojem, pa do transformacija preduzeća. Zadatak ovog predmeta je da se učenici srednjih škola "naoružaju" nekim osnovnim znanjima iz ove oblasti i da shvate na vrijeme da treba da posjeduju znanje iz ove oblasti, kako ne bi pravili greške kog pokretanja vlastitog biznisa. Stariji razredi srednjih škola (3, 4 razred) već mogu da primjenjuju znanja stečena iz oblasti preduzetništva, a u formi izrade različitih projekata, biznis planova ili formiranja određenih preduzetničkih radionica, gdje će stečeno znanje dovesti do određenih rezultata. Takav rad stvorice osjećaj za timski rad što je osnovna osobina na kojoj se insistira na konkursima za gotovo svaki posao. Na kraju svake školske godine predmetni profesori sumirali bi rezultate i najboljima predložili da se bave poslovima preduzetništva, ako već posjeduju preduzetnički talenat. Iako već postoji zvanični udžbenik pod nazivom Osnovi preduzetništva, trebalo bi ga dopuniti sljedećim stavkama koje su i/ili izostavljene i/ili nedovoljno zastupljene.

- a) pojam savremenog preduzetništva, preduzetnička kultura i preduzetnički duh
- b) metode i tehnike dolaska do poslovne ideje i njene realizacije
- c) istraživanje tržišta i provjera poslovne ideje
- d) osnove poslovne ekonomije i izrada biznis plana
- e) menadžment i organizacija poslovanja
- f) organizaciona i pravna pitanja iz oblasti preduzetništva i zaštita životne sredine

Sva stečena znanja iz oblasti preduzetništva u srednjoj školi bilo bi dobro i praktično primijeniti, za šta su obično i verifikovani profesori ovoga predmeta. Do dolaska formiranja stečenog znanja nastavu bi osim teorijski u dobroj mjeri trebalo poboljšati i praktično kroz primjenu naučnog, grupnu diskusiju, demonstraciju, audio-vizuelni prikaz, čitanje, a najmanje kroz predavanje. Neki od pedagoških pristupa kao što je „moždana oluja“ trebalo bi koristiti, a predavanja „eks katedra“ treba izbjegavati.

To prikazuje i piramida učenja:

Izvor podataka (5)

5. OBRAZOVANJE IZ OBLASTI PREDUZETNIŠTVA NA VISOKOŠKOLSKIM USTANOVAMA

Obrazovanje iz preduzetništva na visokoškolskim ustanovama je u posljednjem periodu u značajnom usponu. Na mnogim fakultetima (ekonomskim, i tehničko-tehnološkim) uvedeni su obavezni i izborni predmeti iz preduzetništva, kako na osnovnim studijima tako i na postdiplomskim.

Na Ekonomskom fakultetu u Banjoj Luci, još 2004. formiran je studij „Preduzetnički menadžment“ koji obezbjeđuje znanje i diplomu iz oblasti preduzetništva, a nešto kasnije formiran je i postdiplomski studij iz ove oblasti. Preduzetništvo je od 2005. godine uvedeno na tri tehnička fakulteta (mašinski, elektrotehnički i tehnološki).

I pored, navedenog, jakog prisustva danas obrazovni proces na većem broju fakulteta u R.S. karakteriše tradicionalni sistem predavanja koji slušaoca stavlja u poziciju pasivnog učesnika koji samo memoriše informacije. Zbog toga treba brže razvijati proaktivni pristup koji daje daleko bolje rezultate iz ove oblasti. On podrazumijeva :

- promovisanje preduzetništva kao poslovne filozofije i multidisciplinarne oblasti
- prihvatiti filozofiju „kreirati sam posao za sebe“, a odbaciti filozofiju „dobiti posao“
- prihvatanje promjena kao način života
- usvojiti znanje sa ciljem primjene u praksi
- koristiti znanje u rješavanju poslovnih problema
- asistirati studentima u procesu prepoznavanja novih mogućnosti na tržištu koja mogu da se iskoriste za početak biznisa
- očekivanje studenata da od profesora sazna različite izvore informacija koje će mu pomoći da riješi problem
- stvaranja opuštajuće atmosfere u kojoj svi osjećaju kreativnu slobodu

i) razvijanje metoda edukacije u kojoj će student sam prepoznati vlastite sklonosti ka uočavanju i rješavanju poslovnih problema

ZAKLJUČAK

Posljednjih godina došlo je do napretka u obrazovanju iz preduzetništva na različitim obrazovnim nivoima i u različitim oblicima. Posebno je ostvaren napredak u formalnom obrazovanju i to u oblasti srednjeg i visokog obrazovanja. Za očekivati je i brzu promjenu programa u osnovnom obrazovanju iz oblasti preduzetništva. To se može postići kvalitetnim pilot-projektima, a da se njihovo iskustvo primjene, iskoristi u budućoj obrazovnoj strategiji. Finansijski pokretači mogli bi biti predpristupni fondovi EU, a koji bi se iskoristili za obuku i edukaciju nastavnika, profesora i predavača kroz sve obrazovne nivoe.

Modeliranje obrazovnih programa i organizaciju obrazovanja iz preduzetništva treba intenzivirati, ali stovremeno dobro prilagoditi uzrastu populacije koja se edukuje. Tako, u osnovnoj školi preduzetništvo treba primjenjivati kroz proces „učenja kroz igru“, raznovrsnim prezentacijama i uspješnim primjerima preduzetništva.

Na nivou srednje škole preduzetničko obrazovanje treba forsirati kroz zaseban predmet čiji sadržaj treba dopuniti i osnažiti. Na visokoškolskom nivou edukacija iz preduzetništva treba da bude okidač, gdje će se znanje i vještina iskoristiti za pokretanje biznisa i razvijanje sopstvenih kapaciteta za izradu biznis planova. Studentima, naročito, treba razvijati motivisanost, odlučnost i kreativnost, što sve zajedno vodi ka usvajanju novih ideja.

LITERATURA

- Bush, T. West-Burnhham, J. The principals of Educational Management, Harlow, 1995.
- Ratković, P. Razvoj ljudskih resursa, Fakultet za menadžment „Braća Karić“ Beograd, 1996.
- Kecman, B. Obrazovanje iz preduzetništva u funkciji razvoja MSP, Prijedor, 2010.
- Drucker, P. Efikasan direktor, BINOZAPRESS, Zagreb, 2001
- Grupa autora, Osnove preduzetništva, RARS, Banja Luka, 2007.
- Vukmirović, N. Savremeno preduzetništvo, Banja Luka, 2006.
- Macura, R. Ekonomska isključenost građana, Banja Luka, 2009.
- Misirača, D. Bilić, S. Bakić, R. Bojić, B. Menadžment ljudskih resursa, Gradiška, 2010.
- Grupa autora, Preduzetništvo u praksi malih i srednjih preduzeća, Banja Luka, 2006.
- Stanković, F. Vukmirović, N. Preduzetništvo - nove metode i tehnike, Matica Srpska, 2005.